

RECENSIES

corporatisme, terwijl werkgevers en vakbonden een wettelijk georganiseerde, sociaal-economische organisatie van beroepen en bedrijven beoogden. In die verdeeldheid lag volgens G. van Haver de onmacht van de katholieke gemeenschap in Vlaanderen om de uitdagingen van de jaren dertig te beantwoorden.

Het werk steunt op een uitgebreid archiefonderzoek in binnen- en buitenland. Te betreuren is dat de auteur niet meer ooggetuigen en vooral niet meer privé-archieven heeft geraadpleegd. G. van Haver laat ook de kans onbenut om de lijn van haar werk, al was het maar sporadisch, door te trekken naar de periode van de bezetting, die in ruime mate schatplichtig was aan de ideeën en de sympathieën die in de jaren dertig waren gevormd.

M. van den Wijngaert

Jan Bank, *Katholieken en de Indonesische Revolutie* (Dissertatie Utrecht 1983, Publicaties van het KADOC XI; Baarn: Ambo, 1983, 576 blz., f37,50, ISBN 90 2630 597 4).

Bank heeft een boek geschreven, dat zich niet alleen onderscheidt vanwege de omvang. In historiografisch opzicht hebben wij namelijk hier te maken met een belangwekkend boek. Globaal gezien, kent de geschiedschrijving van de dekolonisatie twee richtingen. Tot de jaren zestig overheerste de Europacentrische benadering, daarna heeft ook die geschiedschrijving ruimte gekregen, die de dekolonisatie beschouwt vanuit de gekoloniseerde gebieden en zoekt naar continuïteit in de geschiedenis van het inheemse volk zelf, maar daarbij nogal eens doorslaat door de kolonist naar de marge te verwijzen. Het is de verdienste van Bank gestreefd te hebben naar een synthese, die als poging alle lof toekomt - op dit boek promoveerde Bank en bij die gelegenheid verwierf hij terecht de 'cum laude' - en die ik graag een voorbeeldfunctie toewens.

Waar gaat het boek over? Die vraag moet gesteld worden, want de titel dekt maar half de lading. In de kern behandelt Bank weliswaar de houding van katholieken in Nederland en Indië op het niveau van de kerk en de politiek tegenover de ontvoogding van Indië in de periode 1945-1949, maar hij haalt er zoveel bij en beschrijft diverse aspecten zo uitvoerig dat het boek tevens een studie is van het gehele terrein van de dekolonisatie van Indië. Het lijkt soms op een omnibus, met dit verschil dat de verhalen in elkaar geschoven zijn, verhalen over de onafhankelijkheidsstrijd, de rol van de Engelsen tot najaar 1946, de verspreiding van het nationalisme, opkomst en ondergang van het federalisme, het beleid van de Nederlandse regering en dat van Batavia, de besluitvorming in Djokjakarta, de internationale scène, de militaire operaties, de katholieke partijen zowel in Nederland als in Indië, de missie en zending etc. De samenhang van deze verhalen met de kern is niet overal even duidelijk en wil men kritiek leveren, dan kan men de vinger leggen op tenminste twee zwakke plekken: de compositie en de uitvoerigheid. Menig onderdeel staat wat verloren en de uitvoerigheid leidt te vaak de aandacht af van het wezenlijke. Maar de voordelen moeten zwaarder wegen: de wel zeer ruime context, waarin het hoofdthema is ingebed, maakt het alleen maar begrijpelijker, waarom de katholieke kerk en de katholieke politici in Nederland en Indië tot zo'n verschillende opstelling tegenover de Republiek en het nationalisme kwamen en hoe werkelijkheidsvreemd de stellingen waren, vanwaaruit de katholieke politici in Nederland opereerden om de dekolonisatie naar hun model te laten verlopen.

Wie in de gelegenheid is zich een beeld te vormen vanuit de literatuur, zal overigens niet tot schokkende nieuwe inzichten komen. In Indië was de katholieke kerk door het Vati-

caan een politieke neutraliteit voorgeschreven, maar vooral door toedoen van bisschop Soegyapranata, de apostolisch vicaris van Semarang, die in 1945 ondubbelzinnig koos voor de Indonesische onafhankelijkheid, stond zij niet afwijzend tegenover het nationalisme, evenmin als menig katholiek politicus. In Nederland werkte het Vaticaanse voorschrift uit in het betonen van bezorgdheid omtrent de zedelijke consequenties van uitzending naar Indië voor katholieke soldaten. De katholieke politici in Nederland waren dus op zichzelf aangewezen bij het uitzetten van de koers en dat deed veruit de grootste meerderheid op een wijze, die in Indië bij de geloofsgenoten nauwelijks weerklank vond.

Getuigen de katholieken in Indië in meerderheid van realiteitszin, in het besef dat alleen een keuze voor de onafhankelijkheid hun positie en die van de kerk in de toekomst veilig kon stellen, de katholieken in Nederland sloten zich zo zeer op in morele en legalistische noties dat zij pas 'door schade en schande wijs' werden. Ontegengesteld vormt de positie van de katholieke politici in Nederland de hoofdmoot van het boek en vooral hier komt de diepgang, waarmee Bank de andere aspecten heeft beschreven, goed van pas, want zij doordringt de lezer ervan, hoezeer het vasthouden aan die noties de katholieken dreef tot een politiek, die in de gegeven omstandigheden heilloos was. Hierbij zij opgemerkt dat Bank het in feite alleen heeft over de KVP-politici. Over de KWG-ers schrijft hij dat die zich afzijdig hielden, omdat zij het in deze jaren te druk hadden met de rechtvaardiging van hun overstap naar een niet-confessionele partij; en voor de dissidenten rond Welter heeft hij eigenlijk slechts belangstelling, zolang de breuk met de KVP er nog niet is.

Wat Bank te bieden heeft over de KVP-politici is, op enkele momenten na, niet nieuw. Wel prikkelt zijn interpretatie van de feiten. In de katholieke politiek, aldus Bank, ontbrak het anno 1945-1946, toen de koers bepaald moest worden, aan een koloniale leer en aan een politieke traditie ten deze. Dat bemoeilijkte het vinden van eenheid van richting, waarbij ook nog eens kwam dat nieuwkomers in de politiek daaraan vorm moesten geven. Al spoedig ontstond er een driedeling. De uitersten waren enerzijds enkelingen als Welter c.s., die wezensvreemd stonden tegenover de dekolonisatie en in de praktijk alles afwezen dat aan de positie van Nederland afbreuk kon doen, en anderzijds Van Poll en Kerstens, die de Indonesische Revolutie leerden waarderen als een uiting van legitiem nationalisme. Wat zich daartussen bevond, klampte zich vast aan de conceptie van de 'zware' Unie, bedacht en koppig verdedigd door Romme, maar niet bestand tegen de eisen van de tijd. Heeft men werkelijk gedacht dat deze constructie kon functioneren? Bank veronderstelt dat het uitdragen van de Uniegedachte in deze vorm iets te maken heeft met de behoefte van de katholieke bevolking haar loyaliteit aan de Nederlandse natie ten overstaan van de andere bevolkingsgroepen nog eens te bewijzen. Het is waar, Bank draagt geen enkel bewijs aan voor de juistheid van de veronderstelling, maar zou zij niet kunnen verklaren, waarom men zich steeds opnieuw, weliswaar morrend, maar toch betrekkelijk gemakkelijk, neerlegde bij het alsmaar lichter worden van de Unie? Dat toegeven aan het uitgangspunt was in ieder geval geen verraad aan de natie, want anderen - eerst de socialisten en later ook de liberalen van Stikker, niet van Oud - dwongen daartoe en legitimeerden dus als het ware de nieuw gekozen stelling.

Een tweede punt dat de aandacht verdient, is het volgende. Het verhaal, dat Bank vertelt over de **KVP** en Romme - de hoofdpersoon, niettegenstaande het feit dat een somber kijkende Beel de voorplaat siert -, laat zich lezen als een verhaal van nederlagen. De ergste nederlagen werden nota bene geleden in de maanden dat de KVP de grootste invloed op het regeringsbeleid had (augustus 1948 - mei 1949). Voor Romme persoonlijk moet de smadelijkste nederlaag die van mei 1949 zijn geweest, toen hij de zaak wilde opblazen door het kabinet naar huis te sturen - een van Banks weinige 'onthullingen' -, maar daarvoor

in zijn eigen fractie geen meerderheid meer vond; ook daar groeide allengs de groep, die leergeld wilde betalen voor de reeks van nederlagen van de katholieke politiek. Waarom kostte het echec van de katholieke politiek Romme uiteindelijk niet zijn politieke hoofd, dat hij evenwel ridderlijk heeft aangeboden? Bank zoekt de verklaring hiervoor in de traditionele volgzzaamheid van de katholieken jegens hun leiders, in de politieke eenheid die solidariteit vereiste en daarom het oplossen van conflicten zoveel mogelijk binnenskamers voorschreef, en vooral in het primaat van de binnenlandse coalitiepolitiek, waarbij Romme als de verdediger bij uitstek van de samenwerking met de PvdA niet gemist kon worden. Dit primaat en de veronderstelde superioriteit van de morele en legalistische noties legden Rommes horizon bij Zevenaar. Keek de politieke leider verder, dan zag hij slechts wat hij wilde zien. Bank is nogal terughoudend in het beoordelen van de individuele personen. Maar wat is erop tegen om Romme vanwege zijn behandeling van een in zijn politieke leven toch niet onbelangrijke zaak, die vanwege de bemoeienis van de Verenigde Staten en de Verenigde Naties al spoedig een internationale zaak was geworden, niet onder de grote staatslieden te rekenen?

Een laatste punt betreft de verantwoordelijkheid van de katholieken in Nederland voor het verloop van de dekolonisatie. Door alleen over de katholieken te schrijven, laadt Bank de schijn op zich te menen dat alles, dat ten aanzien van Indië mis is gegaan, voor hun rekening komt. Natuurlijk dragen de katholieken in Nederland grote verantwoordelijkheid voor het Indonesische drama. Maar wie in Nederland eigenlijk niet, de communisten uitgezonderd? Banks bewering dat een katholieke emancipatie in Nederland korte tijd hindernis kon zijn voor een emancipatie van Indonesië, gaat veel te ver. Zij is de slotzin van het boek en gelukkig bekende Bank tijdens de promotieplechtigheid dat hij een uitsmijter nodig had. Als zodanig is de bewering wel aardig, maar meer dan een hypothese, waarvan de juistheid nog maar eens aangetoond moet worden, is zij niet. Men zou evengoed kunnen stellen dat de katholieke emancipatie juist erger heeft voorkomen. Immers wat zou het alternatief zijn geweest bij het ontbreken van een katholieke emancipatie in Nederland? Gelet op de jaren twintig en dertig lijkt mij er iets voor te zeggen zijn dat althans de politiek dan nog enige tijd door Colijnse handen bepaald zou zijn gebleven en dat de emancipatie van Indonesië dan nog veel meer gehinderd zou zijn; dan zou er pas flink op losgehakt zijn.

Mijn veronderstelling laat die van Bank uiteraard onverlet, maar zij klinkt vriendelijker. Om misverstanden uit te sluiten, het is niet mijn bedoeling om de verantwoordelijkheid van de katholieken te bagatelliseren. Wel ben ik van mening dat die verantwoordelijkheid pas haar juiste maat kan krijgen, als de anderen (socialisten, liberalen en protestanten) ook hun deel hebben toegemeten gekregen. Met name een studie over het deel dat aan de socialisten behoort toe te vallen, is gewenst, maar dan wel geschreven met dezelfde kritische zin als die welke Bank ten aanzien van de katholieken aan de dag heeft gelegd.

J. Bosmans

Fenna van den Burg, *De Vrije Katheder, 1945-1950. Een platform van communisten en niet-communisten* (Diss. Groningen 1983; Amsterdam: Van Gennep, 1983, 378 blz., f38,50, ISBN 90 6012 558 4).

De Vrije Katheder, gesticht door enkele communistische studenten in Amsterdam in november 1940, was aanvankelijk een verzetsblad voor studenten. Vanaf 1943 werkten ech-